К. Д. Багдановіч

МІНСКІ ПРАЦЭС 1946 Г. НАД НАЦЫСЦКІМІ ЗЛАЧЫНЦАМІ

У дакладзе разглядаецца судовы працэс над нацысцкімі ваеннымі злачынцамі ў горадзе Мінску, які адбыўся ў студзені 1946 г. Аналізуюцца прававыя асновы трыбунала, маштаб доказнай базы і значэнне працэсу для фарміравання міжнароднага гуманітарнага права.

Пасля заканчэння Другой сусветнай вайны перад сусветнай супольнасцю стаў беспрэцэдэнтны выклік – юрыдычнае замацаванне адказнасці за злачынствы супраць чалавечнасці. Для Савецкага Саюза, а тым больш для БССР, страціўшай у гады акупацыі кожнага трэцяга жыхара, гэта пытанне насіла не толькі прававы, але і глыбокі маральны характар.

Мінскі працэс, які праходзіў з 15 па 29 студзеня 1946 г., стаў адным з самых маштабных адкрытых судоў над нацысцкімі злачынцамі. Яго асноўнай мэтай было не толькі пакаранне вінаватых, але і публічнае раскрыццё ідэалогіі расавай перавагі і сістэматычнага знішчэння мірнага насельніцтва.

Працэс абапіраўся на Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР ад 19 красавіка 1943 г. № 39, які ўстанаўліваў меры пакарання за злачынствы, здзейсненыя нямецка-фашысцкімі захопнікамі [3]. Судовы разбор праводзіў Ваенны трыбунал мінскай ваеннай акругі. Мінскі працэс быў падкрэслена адкрытым. Пасяджэнні праходзілі ў будынку акружнога Дома афіцэраў, а іх ход транслíраваўся па радыё і шырока асвятляўся ў прэсе. Гэта забяспечвала празрыстасць і дакладнасць прысудаў у вачах як савецкага народа, так і міжнародных назіральнікаў.

Перад суддом паўсталі 18 чалавек – ад вышэйшага кіраўніцтва гестапа і Шутцштафеля (СС) да выканаўцаў сярэдняга звяна. Сярод галоўных абвінавачаных былі Іаган Рыхерт – генерал-лейтэнант, камандзір 286-й ахоўнай дывізіі, Эбергард Герф – генерал-маёр гестапа, адказны за карныя аперацыі, і Готфрыд фон Эрмансдорф – генерал-маёр, камендант Могілёва. Абвінавачанне будавалася на дакументальных звестках Надзвычайнай дзяржаўнай камісіі. У ходзе следства былі прадстаўлены акты эксгумацыі цел з месцаў масавых пахаванняў, такіх як Трасцянец і Масюкоўшчына, пратаколы допытаў сведкаў і саміх падсудных [1]. Асноўныя пункты абвінавачання ўключалі масавыя расстрэлы мірных грамадзян і ваеннапалонных, стварэнне канцэнтрацыйных лагераў і гета, прымяненне тактыкі «выпаленай зямлі» пры адступленні і згон грамадзянскага насельніцтва ў нацысцкае рабства.

Трагедыя беларускіх вёсак, такіх як Хатынь, стала адной з цэнтральных тэм Мінскага працэсу. Падсудныя прызнавалі ўдзел у аперацыях, у ходзе якіх населеныя пункты спальваліся разам з жыхарамі, у тым ліку і з дзяцьмі. Менавіта на Мінскім працэсе былі агучаны маштабы знішчэння людзей ў лагеры смерці Трасцянец, які па колькасці ахвяр стаў найбуйнейшым на акупаванай тэрыторыі СССР [2].

29 студзеня 1946 г. судом быў вынесены прысуд. 14 падсудных былі прысуджаныя да смяротнага пакарання – вышэйшай меры пакарання ў СССР, а ўсе астатнія атрымалі працяглыя тэрміны катаржных работ. Пакаранне смерцю адбылося 30 студзеня на Мінскім іпадроме ў прысутнасці 100 тысяч чалавек. Для жыхароў Мінска, якія бачылі разбурэнне свайго горада і гібель блізкіх, яно стала сімвалам заканчэння вайны і пачатку эпохі адплаты. Такі працэс прадэманстраваў незваротнасць пакарання за ваенныя злачынствы, учыненыя нацысцкімі злачынцамі і карнікамі [2].

Такім чынам, Мінскі працэс 1946 г. застаецца важнай вяхой у гісторыі права. Ён заклаў метадалагічную базу для расследавання фактаў генацыду, якая выкарыстоўваецца гісторыкамі і юрыстамі да гэтага часу. У кантэксце сучаснай міжнароднай абстаноўкі вопыт Мінскага трыбунала нагадвае пра важнасць захавання гістарычнай памяці і недапушчальнасці рэабілітацыі нацызму. Сёння, калі адкрываюцца новыя факты генацыду беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны, матэрыялы Мінскага працэсу служаць падмуркам для новых расследаванняў, пацвярджаючы статус злачынстваў супраць чалавечнасці як злачынстваў, што не маюць тэрміна даўнасці.

Спіс літаратуры

1. Преступления немецко-фашистских оккупантов на территории Беларуси. 1941 –1944 / сост. З. И. Белуга и др. – Минск : Госиздат БССР, 1963. – 436 с.
2. Судебный процесс по делу о злодеяниях, совершенных немецко-фашистскими захватчиками в Белорусской ССР. (15 – 29 января 1946 года) : [Стеногр. отчет]. – Минск : Гос. изд-во БССР, Ред. полит. лит-ры, 1947. – 472 с.
3. Звягинцев, В. Е. Война на весах Фемиды: война 1941 –1945 гг. в материалах следственно-судебных дел / В. Е. Звягинцев. – М. : Терра, 2006. – 771 с.

Багдановіч Кірыл Дзмітрыевіч, студэнт 1 курса ФКП БДУІР, kirillb20012002@gmail.com

Навуковы кіраўнік: Мікалаева Людміла Віктараўна, загадчык кафедры гуманітарных дысцыплін БДУІР, кандыдат гістарычных навук, дацэнт, Mikalayeva@bsuir.by